Despre glosarea numelor proprii în vechile traduceri româneşti ale *Bibliei*[*]

Ana-Maria Gînsac
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"din Iaşi

Abstract: Marginal notes of varying nature (explanatory, exegetical, indicative) and importance are to be found in the first Romanian manuscript translations of the Bible from the 17th century. Written in the margin, side by side with the original textual reading, the alternative proposed is usually synonymous with the word from the text. Sometimes, rather than a synonym, they seem to correct some errors of interpretation by confronting several versions available at the time (in Greek, Latin, Slavonic, Hungarian or Hebrew). Some of this explanations are related to proper names.
Keywords: Bible, glosses, proper names, philology.

1. Termenul „glosă" şi accepţia lui în filologia românească

Marginile textelor au constituit dintotdeauna locul potrivit pentru înregistrarea unor explicaţii şi completări privind textul *Bibliei*, începând cu textul ebraic, continuând cu traducerea acestuia în limbile greacă şi latină, iar apoi în limbile vernaculare. Având, la început, funcţia de a explica/ interpreta un singur termen biblic, *glosele* (gr. *γλῶσσα* 'the tongue or organ of speech' şi, apoi, 'a tongue or language', potrivit LIDDELL-SCOTT) au fost înregistrate mai întâi între rândurile textului (interlinear), apoi, extinzându-se la fragmente mai mari de text, au fost notate pe margine (CE, VI: 586).

Termenul *glosă* este utilizat în literatura românească de specialitate pentru mai multe tipuri de însemnări, de la explicaţii aduse unor termeni neclari, până la comentarii, adăugiri, corecturi, trimiteri la alte fragmente biblice, ajungând să desemneze aproape orice tip de notaţii marginale.

Mario Roques identifică, în *Palia de la Orăştie* (1581-1582), diverse tipuri de „glose": (a) les uns sont des explications de mots et doivent appartenir en propre au

[*] Acest articol a fost realizat în cadrul proiectului post-doctoral nr. 456/2010, *Onomastică biblică românească. Studiu lingvistic şi filologic* (CNCSIS) şi publicat în volumul *Receptarea Sfintei Scripturi: între filologie, hermeneutică şi traductologie.* Lucrările Simpozionului Naţional „Explorări în tradiţia biblică românească şi europeană", ediţia a II a, Iaşi, 4-5 noiembrie 2011, Eugen Munteanu (coord.) *et al.*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2012.

BDD-V3599 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

traducteur roumain; (b) d'autres sont destinées à faire connaître ou à expliquer des mots hébreu; (c) quelques-unes enfin sont de véritables commentaires du texte; (d) „les traducteurs roumains se sont bornés à changer l'ordre des mots et à donner au nom de S. Jean Chrysostome une forme plus familière à leur public" (Roques 1908: LIII).

Foarte cunoscute sunt şi studiile asupra notelor sau gloselor marginale din *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) ale lui G. Ţepelea şi Dragoş Şesan; în cadrul acestora sunt semnalate şi discutate o parte dintre glosele referitoare la nume proprii: *Mamon* = „sireneaşte: *Lăcomia lumii*" (Mat. 6:24); *Tavita* = „greceaşte *Dorcas*" (Fapte 9:36); *Mercurie* = „Ermiia" (Fapte 14:12); *Diana* = „în greceaşte *Artemida*, dumnedzoaia Asiei" (Fapte 19:24); *Betfaghiia* = „ce se zice Casa Izvorului" (Mt. 21:1); *Gheennei* = „Matca focului" (Mat. 23:15); *Iupiter* = „greceaşte, Diapon" (Fapte 14:12); *Tessalonic* = „Solun" (Fapte 17:1); *Adria* = „în Marea Adriei" (Fapte 27:27) etc. Şesan (1963:274-282) arată că nume proprii precum *Diana*, *Mercurie*, *Jupiter* etc., alături de termeni precum *pretor*, *testament*, *ţeremonie*, *vers*, *scriptură* etc., indică faptul că traducătorii au utilizat ca sursă, alături de textul grecesc, şi un exemplat al Biblei în limba latină.

Alexandru Gafton discută termenul *glosă* şi actul glosării în corelaţie cu cel al traducerii, ca practică datorată nevoilor înţelegerii textului, care „aduce necesare corecţii şi nuanţări (...) în scopul înţelegerii depline a textului, în modul cel mai profund şi real" (Gafton 2005: 45). Lărgind sfera conceptuală a termenului, autorul remarcă existenţa mai multor tipuri de glose: explicative, completive şi orientative. Primele corectează diverse erori de interpretare prin confruntarea mai multor versiuni disponibile în epocă, următoarele au rolul de a întregi textul, fiind cerute de limba în care se traduce, iar cele din urmă ţin de componenta persuasivă a textului.

Glosele din primele traduceri-manuscrise româneşti integrale ale Vechiului Testament (manuscrisele 45 şi 4389) sunt note lexicale, gramaticale şi, foarte rar, exegetice inserate pe marginea textului propriu-zis, potrivit modelului textului occidental al *Vulgatei* şi, mai târziu, al *Septuagintei* tipărite în mediul protestant. Adăugate, de obicei, în cursul reviziilor şi copierilor succesive ale unui text biblic, glosele marginale au servit traducătorilor români la precizarea unor termeni (de natură doctrinară, ritualică, istorică) mai puţin cunoscuţi ori regionali, a unor concepte dificile, constituind o rezolvare a unei dificultăţi a textului (adăugarea, corectarea, explicarea unor cuvinte sau pasaje etc.). Marcate prin vrahii (˘) sau prin săgeţi orientate în jos (↓), glosele sunt însoţite uneori de precizări cu privire la sursele utilizate de traducător: „greceaşte, îl chiema...", „în greceaşte...", „aceastea la latini nu sunt, iar la greci şi la sloveani sunt..." (NTB), sau „în izvodul grecesc şi latinesc...", „***оу҃ слав./лат./грєк.***..", „la latini zice..." (ms. 4389) etc.

Glosarea strict a numelor proprii din primele manuscrise româneşti integrale ale Vechiului Testament este neinvestigată, poate şi din cauza faptului că aceste texte sunt editate parţial. În cadrul articolului de faţă ne propunem să semnalăm câteva dintre glosele biblice referitoare la nume proprii din cele două manuscrise

BDD-V3599 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

româneşti ale Vechiului Testament, propunând, apoi, o clasificare a acestora din perspectiva tehnicilor de echivalare în limba română a numelor proprii biblice.

Ms. 45, de la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române, este o copie după versiunea „Milescu revizuită" din secolul al XVII-lea a Vechiului Testament, tradus după *Septuaginta*, ediţia Frankfurt din 1597, fiind prima traducere integrală a acestuia existentă în limba română. Ms. 4389 (secolul al XVII-lea), de la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, conţine textul Vechiului Testament tradus în limba română de Daniil Andrean Panoneanul după textul slavonesc al *Bibliei de la Ostrog* (1581), *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata...*, tipărită la Antwerp, în 1565 (sau poate o reeditare din 1583 sau 1624) şi traducerea lui Nicolae Milescu, nerevizuită, efectuată la Constantinopol (Andriescu 1988: 14). Paternitatea acestei traduceri a fost stabilită de Ursu (2003: 7-133), comparând limba ms. 4389 cu cea din *Îndreptarea legii*, scriere atribuită mitropolitului Daniil Panoneanul. Un rol important în această privinţă l-a avut analiza unora dintre glosele marginale „cu conţinut filologic" din ms. 4389, în care traducătorul semnalează unele diferenţe existente între sursele (în slavonă, greacă şi latină) utilizate de traducător.

2. Exemple de nume proprii în glosele marginale din ms. 4389

I Mac. 1:2	*Eláda*	*Ţara Grecească*
I Mac. 4:15	*Asarimoth*	***оу҃ лат.*** *Ghezeron*
I Mac. 5:8	*Ţara Ovreiască*	*Iúda*
I Mac. 5:18	*Ţara Ovreiască*	*Iúdei*
I Mac. 5:53	*Ţara Iúdei*	*Ovreiască*
I Mac. 11:28	*Ţara Jidovească*	*Iúdei*
I Mac. 4:61	*Edómului*	*Iduméei*
I Mac. 6:5	*Persída*	*Ţara Cazâlbăşască*
II Mac. 9:1	*Persída*	*Ţara Cazâlbăşască*
I Mac. 8:2	*Galátia*	*Franţa*
I Mac. 11:34	şi ale *Ramathémului*	***оу҃ слав.*** *şi ale Atherémului*
I Mac. 12:7	*Dárie*	***оу҃ лат.*** *Arie*
I Mac. 12:20	*Dárie*	*Árie*
I Mac. 13:27	*Asaramel*	***оу҃ слав.*** *Ierusalim*
II Mac. 3:5	*Siriei*	***оу҃ лат.*** *Chilichiei*
II Mac. 6:2	*Diia*	***оу҃ лат.*** *Iovis*
III Rg. 9:13	„şi le puse numele *pământul Havúlului*"	***оу҃ грє҃к҃*** *hotarului*
Deut. 2:20	*Ţara Rafaínilor*	*uriiaşilor*
Isa. 7:1	*Síriei*	*Arámului*
Isa. 19:18	cetatea *Asedécului*	*soarelui*
Isa. 20:1	*Tarthan*	*Nathan*
Isa. 36:1	*ale Iúdei*	*jidoveşti*
Zah. 14:4	„muntele *Eleónului*"	*Măslinilor*

BDD-V3599 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

I Mac. 10:1	*Antioh Epifan*	*Antioh trúfaşul*
I Rg. 30:14	„laturile *jidoveşti*”	*Iúdei*
I Rg. 21:7	„numele lui era Doic *Sirínul*”	„la latini zice *Iduméul*”
Jud. 5:30	„prada *lui Sisar*”	*Sisárei*
II Par. 25:12	„feciorii *lui Iúda*”	*Iúdei*

3. Exemple de nume proprii în glosele marginale din ms. 45

Gen. 31:46	„mâncară acoló pre *movilă*”	*Movila Mărturiei*
Gen. 32:31	„*Chipul* lui Dumnedzău”	*Videniia*
Gen. 41:30	*Misíriul*	*Eghípetul*
Gen. 50:11	*Plângerea Eghipteanilor*	*Eghiptului*
Iş. 6:15	*Sáhar*	Deasupra literei *h*, marginal: *a*.
Num. 15:38	*Iehoni*	„Acestu nume, unii dzic *Iehoni*, iar alţii *Iefonni*, alţii *Iefthonní*.”
Num. 32:3	*Nadav*	Deasupra literei *d*, marginal: *v*.
Num. 32:35	*Sofan*	Deasupra literei *n*, marginal: *r*.
Num. 34:8	*Sadadá*	*Saradac*
Iis. Nav. 6:17	*Domnului puterilor*	*Savvaoth*
Iis. Nav. 10:3	*Feraan*	*Fidon*
Iis. Nav. 10: 5	*Amglon*	*Odolam*
Iis. Nav. 10:10	*Vethgron*	*Oronin*
Iis. Nav. 10:11	*Vethoron*	*Oronin*
Iis. Nav. 10:23	*Eglon*	*Odolam*
Iis. Nav. 10:34	*Aglon*	*Odolam*
Iis. Nav. 10:37	*Eglon*	*Odolam*
Iis. Nav. 11:1	*Iavin*	*Iavis*
Iis. Nav. 11:1	*Madon*	*Maron*
Iis. Nav. 11:1	*Simeron*	*Simoron*
Iis. Nav. 11:2	„la munte la *Ravath*”	*şi la Aravá*
Iis. Nav. 11:2	*Hineréth*	*Chineróth*
Iis. Nav. 11:2	*Nefeddor*	*Fanaeddor*
Iis. Nav. 11:8	*Masrefoth-Maim*	*Maseron*
Iis. Nav. 11:8	*Masifá*	*Massoh*
Iis. Nav. 11:17	*Alac*	*Helhá*
Iis. Nav. 11:17	*Valgad*	*Valagad*
Iis. Nav. 11:21	*Anov*	*Anavoth*
Iis. Nav. 11:22	*Asidoth*	*Asidó*
Iis. Nav. 12:3	*Vithsimoth*	*Asimóth*
Iis. Nav. 12:7	*Aloc*	*Helhá*
Iis. Nav. 12:7	*Siira*	*Siir*

BDD-V3599 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

Iis. Nav. 12:14	*Ermá*	*Ermáth*
Iis. Nav. 12:16	*Machída*	*Iláth*
Iis. Nav. 12:17	*Apfu*	*Tafút*
Iis. Nav. 12:20	*Samvron-Marron*	*Mamvroth*
Iis. Nav. 12:20	*Ahsaf*	*Azif*
Iis. Nav. 12:21	*Thanah*	*Zahac*
Iis. Nav. 12:21	*Maghedon*	*Maredoth*
Iis. Nav. 12:22	*Chedes*	*Cades*
Iis. Nav. 12:22	*Ieconam*	*Iecom*
Iis. Nav. 12:23	*Addor*	*Odollam*
Iis. Nav. 12:23	*Nafáthdor*	*Fenneddor*
Iis. Nav. 13:4	*Afíca*	*Afec*
Iis. Nav. 13:5	*Gamvlí*	*Galiáth*
Iis. Nav. 13:6	*Masrefoth-Maim*	*Memfomaim*
Iis. Nav. 13:11	*Mahathí*	Deasupra silabei *-thí*, marginal: *-tí*.
Iis. Nav. 13:11	*Elha*	*Esha*
Iis. Nav. 13:17	*Devo*	*Devon*
Iis. Nav. 13:17	*Vamoth*-Vaal	*Vemon*
Iis. Nav. 13:17	*Velmon*	*Meelvóth*
Iis. Nav. 13:18	*Iasá*	*Vasan*
Iis. Nav. 13:18	*Chedimoth*	*Vachedmoth*
Iis. Nav. 13:19	*Caríthiarim*	*Cariathim*
Iis. Nav. 13:19	*Sior*	*Sion*
Iis. Nav. 13:19	*Enac*	*Enav*
Iis. Nav. 13:20	*Vethfagor*	Deasupra literei *-a-*, marginal: *-o-*.
Iis. Nav. 13:20	*Vithsimúth*	*Vetthasemoth*
Iis. Nav. 13:21	*Rocom*	*Rovoc*
Iis. Nav. 13:21	*Revec*	*Rové*
Iis. Nav. 13:25	*Raváth*	*Arad*
Iis. Nav. 13:26	*Ramóth*	*Aravoth*
Iis. Nav. 13:26	*Masfa*	*Massifá*
Iis. Nav. 13:26	*Manim*	*Maan*
Iis. Nav. 13:26	*Davir*	*Devon*
Iis. Nav. 13:27	*Vithnamrá*	*Venthanavrá*
Iis. Nav. 13:27	*Sohóth*	*Sokhothá*
Iis. Nav. 13:28	*Manaim*	*Maan*
Iis. Nav. 15:3	*Esron*	*Asoron*
Iis. Nav. 15:3	*Addará*	*Saradá*
Iis. Nav. 15:6	*Vithaglá*	*Vethaglaam*
Iis. Nav. 15:6	*Veor*	*Veon*
Iis. Nav. 15:10	*Siir*	*Assar*

BDD-V3599 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

Iis. Nav. 15:14	*Siseu*	*Susí*
Iis. Nav. 15:14	*Tholmaí*	*Tholamí*
Iis. Nav. 15:19	„pământul despre *răsărit*”	*Naghev*
Iis. Nav. 15:19	*Goláth-Maim*	*Votthanis*
Iis. Nav. 15:19	*Golath-Maim*	*Gonethlan*
Iis. Nav. 15:19	*Golath*	Trimitere la explicaţia anterioară.
Iis. Nav. 15:33	*Saará*	*Saárá*
Iis. Nav. 15:41	*Naamá*	*Naámá*
Iis. Nav. 15:62	*Oboran*	*Ohohan*
Iis. Nav. 16:2	*Arhiataroth*	*Ahatarothí*
Iis. Nav. 16:3	*Iefletí*	*Aptelim*
Neem. 12:35	„a lăuda cu cântările *David*”	*lui*

4. Tipuri de glose

Transferul majorităţii numelor proprii biblice din textele sursă în limba română s-a bazat în special pe *transcrierea* lor (naturalizare sau adaptare prin transcriere fonetică) din limbile greacă, slavonă sau latină în limba română. Unele nume *traduse* în textul sursă au fost traduse şi în limba română. Există, însă, şi cazuri în care numele (mai ales cele de locuri) au fost *substituite* prin nume existente în limba română pentru anumite realităţi denominative: de exemplu *Grecie*/ *Ţara Grecească*, pentru *Elada*.

Pornind de la semnificaţia termenului *glosă* (‘explicaţie, interpretare’), încadrăm în categoria gloselor marginale numai referinţele de tip explicativ. Nu vom înregistra, aşadar, precizările care ţin de completarea marginală a unor nume proprii care lipsesc din text sau sunt inserate în scurtele titluri care sintetizează fragmente biblice. Raportat la procedeele de traducere menţionate mai sus, am înregistrat cinci tipuri de glose.

(1) Glose care echivalează nume proprii „opace”[1] (forme lexicale simple sau compuse specializate în rolul de nume proprii) din punct de vedere semantic prin nume proprii cunoscute în limba română sau cu o bază populară:

a) toponimul *Eláda* (ms. 4389) este explicat frecvent printr-un echivalent românesc, probabil mai cunoscut, *Ţara Grecească* (ţară + un determinant adjectival);

b) *Persída* (ms. 4389), cf. gr. *περσίδα* (SEPT.) şi sl. ***персѝдѣ*** (OST.), este explicat în unele note marginale prin *Ţara Cazâlbăşască* (tc. *Kazyl-baš* ‘cap roşu, persan’, potrivit DLR);

c) *ale Iúdei* (VUL., SEPT.) este glosat *jidoveşti* (OST.);

d) invers, atunci când în text apare forma locală a unui toponim biblic, în notă este redată forma preluată din sursă: *Ţara Ovreiască* (ms. 4389), pentru *Iúda*; *Ţara Jidovească* (ms. 4389), pentru *Iúdei*;

[1] Termenul este utilizat de Jonasson (1994:32) ş.u.

BDD-V3599 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

e) interesant este cazul numelui *Galátia*, glosat în ms. 4389 *Franţa*, probabil după ms. 45, unde *galatean* este confundat cu *franţoz*: *galatean* = *gal* = *franţoz*, echivalare specifică secolului al XVII-lea, potrivit lui Cândea (1970:223).

(2) Glose care dezopacizează numele propriu prin traducere (în general, oferită prin intermediul altei surse):

a) „şi le puse numele *pământul Havúlului*", preluat după ebr. *kabul* 'ţară de hotar', glosat pe margine: ***οἠ· γρε*** *hotarului*, echivalent al termenului gr. *ὅριον* = *ὅρος* 'graniţă, limită', potrivit LIDDELL-SCOTT (ms. 4389);

b) „*Ţara Rafaínilor*" (ms. 4389), glosat *uriiaşilor*, după *terra gigantum* (VUL.);

c) „cetatea *Asedéculuí*" (ms. 4389), glosat *soarelui*, după „Civitas *solis*" (VUL.);

d) „muntele *Eleónului*" (ms. 4389), glosat *Măslinilor*, după „Montem *olivarum*" (VUL.);

e) „*Chipul* lui Dumnedzău" (ms. 45), cf. gr. *εἶδος*, glosat *videniia*, variantă de traducere oferită, probabil, după OST.

(3) Glose care echivalează numele din text prin nume proprii opace din punct de vedere semantic, oferite de alte surse (din ms. 4389):

a) împăratul *Síriei* (VUL.), glosat *Arámului* (OST.);

b) cetatea *Asedéculuí* (OST. şi SEPT.), glosat *soarelui*, cf. „civitas *Solis*" (VUL.);

c) *Tarthan* (VUL.), glosat *Nathan* (OST.);

d) *Sargon* (VUL.), glosat *Arná* (OST.);

e) „împăratul *mirseanilor*" (OST.), glosat *ethiopilor*, după lat. „rege *Aethiopiae*" (VUL.) sau gr. [*βασιλεὺς*] *Αἰθιόπων* (SEPT.);

f) antroponimul *Antioh trúfaşul* este glosat, cu litere latine, *Epifánis* (reprezentând, în textul latin, transliterearea gr. *Ἐπιφανής* 'măreţ, glorios') *Nóbilis*, cf. lat. „Antiochi filius, qui cognominatus est *Nobilis*" (VULG.).

(4) Glose care modifică forma ortografică a numelor proprii din text

Acest tip de corectură este destul de frecvent în ms. 45 (vezi *supra* exemplele din cartea *Iisus Navi*), în care formele preluate în text după o variantă a *Septuagintei* (Frankfurt, 1597) au fost glosate marginal după o altă ediţie a textului grecesc (Londra, 1653) folosită de revizori; unele glose reprezintă forma numelor din aparatul critic al ediţiei de la Frankfurt.

a) *Mahathí* (ms. 45), glosat *-tí*, modificându-se astfel silaba *-thí* a numelui din text;

b) în cazul lui *Golath* (ms. 45) se trimite la explicaţia marginală anterioară: *Golath Maim*, glosat *Gonethlan*;

c) *Vethfagor* devine *Vethfogor* (ms. 45), prin modificarea lui *a* în *o*, fapt semnalat pe marginea textului.

(5) Glose care aduc lămuriri privind grafia sau morfologia numelor din text:

a) antroponimul *Iehoni* (ms. 45) este explicat prin intermediul altor surse: „Acestu nume, unii dzic *Iehoni*, iar alţii *Iefonni*, alţii *Iefthonní*";

b) „prada *lui Sisar*" (ms. 4389), glosat *Sisárei*;

BDD-V3599 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

c) „feciorii *lui Iúda*" (ms. 4389), glosat *Iúdei*;
d) „a lăuda cu cântările *David*" (ms. 45), glosat *lui*.

În exemplul (d), antroponimul *David* nu este articulat în text, în *Septuaginta* lipsind forma de genitiv-dativ: *ᾠδαῖς δαυίδ*. Acest lucru este adăugat pe marginea textului. Lipsa articolului la genitiv-dativul unor nume proprii, fenomen specific ms. 45 [ficiorul *Vasemath* (Fc. 36:10), ficiorii *Olevemas* (Fc. 36:14), ficiorii *Rahil* (Fc. 49:19), finicul *Devórra* (Iis. Nav. 8:26)], este explicată de Ursu (2002: XII) prin „traducerea literală a textului *Septuagintei*, în care formele nearticulate ale genitiv-dativului numelor proprii abundă", fenomen cauzat, potrivit lui Thakeray (1987: 160), de faptul că textul grecesc sursă conţine foarte multe nume proprii transliterate din ebraică şi neadaptate (în special cele care se termină în consoană) morfologic în limba greacă.

Concluzii

Exemplele analizate arată că, spre deosebire de ms. 45, care se caracterizează printr-un literalism extrem faţă de *Septuaginta*, fapt indicat şi de prezenţa emendărilor aproape exclusiv de tip formal la care sunt supuse numele proprii glosate (grafie, morfologie), ms. 4389 „compilează sursele", fenomen vizibil reflectat în glosarea numelor proprii din text prin nume preluate din alte surse şi a deselor substituiri ale acestora prin nume existente în limba română în momentul efectuării traducerii.

Bibliografie

A. Izvoare şi lucrări de referinţă

CE — *The Catholic Encyclopaedia. An International Work of Reference* [...], vol. VI, Edited by Charles G. Herbermann *et. al.*, New York, Robert Appleton Company [consultată electronic la adresa: http:// oce.catholic.com/index. php?title=Scriptural_Glosses].

DLR — *Dicţionarul limbii române* [Ediţie anastatică după *Dicţionarul limbii române* (DA) şi *Dicţionarul limbii române* (DLR), Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi Sfetea, 1913-2005], Vol. I-XIX, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.

LIDDELL-SCOTT — Henry George Liddell, Robert Scott, *A Greek – English Lexicon*. A New Edition Revised and Augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie et alii, with a Revised Supplement, Oxford, Clarendon Press, 1996.

SEPT. — *Τῆς θείας Γραφῆς, Παλαίας Δηλαδὴ καὶ Νέας Διαθήκης ἁπάντα. Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia*, *Graece* [...], Frankofurti ad Moenum, apud Andreae Wecheli haeredes, 1597.

BDD-V3599 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)

SEPT.[1] *Ἡ Παλαια Διαθηκη κατα τους Ἑβδομηκοντα*[2]. *Vetus Testamentum Graecum ex versione Septuaginta Interpretum* [...], Excudebat Rogerus Daniel, Londini, 1653.

ms. 45 Manuscrisul românesc nr. 45, Biblioteca Academiei Române, Bucureşti,.

ms. 4389 Manuscrisul românesc nr. 4389 ,Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj.

OST. ***Библиа сирѣчь книгы Ветхаго и Новаго Завѣта по языкоу словенскоу*** [...], Ostrog, 1581.

VUL. *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata*, Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini, MDLXV.

B. Literatură secundară

Andriescu 1988: Alexandru Andriescu, *Locul Bibliei de la Bucureşti în istoria culturii, literaturii şi limbii române literare*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", p. 7-45.

Arvinte 2008: Vasile Arvinte, *Român, românesc, România. Studiu filologic*, Ediţia a III-a, Iaşi, Casa Editorială „Demiurg".

Cândea 1979: Virgil Cândea, *Raţiunea dominantă. Contribuţii la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Gafton 2005: Alexandru Gafton, *După Luther. Traducerea vechilor texte biblice*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Jonasson 1994: Kerstin Jonasson, *Le nom propre: constructions et interprétations*, Louvain la Neuve, Duculot.

Munteanu 2008: Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Bucureşti, Editura Humanitas.

Pollidori 1998: Valentina Pollidori, ***La glossa*** *come tecnica di traduzione. Diffuzione e tipologia nei volgarizzamenti italiani della Bibbia*, în Lino Leonardi [ed.], *La Bibbia in italiano tra medioevo e rinascimento. Atti del Convegno internationale Firenze*, Certosa del Galluzzo, 8-9 novembre 1996, Firenze, Sismel Edizioni del Galluzzo, p. 93-118.

Şesan 2002: Dragoş Şesan, *Noul Testament de la Bălgrad (1648). Carte de limbă şi simţire românească*, Braşov, Editura „Pentru viaţă".

Thackeray 1987: H. Thackeray, *A Grammar of the Old Testament in Greek According to the Septuagint*, vol. I, New York, Georg Olms Verlag [prima ediţie: Cambridge, 1909].

Ţepelea 1963: G. F. Ţepelea, *Câteva precizări în legătură cu izvoarele şi glosele Noului Testament de la Bălgrad* (1648), în „Limba română", XII, 1963, nr. 3, p. 274-282.

Ursu 2002: N. A. Ursu, *Noi informaţii privitoare la manuscrisul autograf şi la textul revizuit al* ***Vechiului Testament*** *tradus de Nicolae Spătarul (Milescu)*, în *Biblia 1688*, vol. II, Text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Alexandru Gafton, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Ursu 2003: N. A. Ursu, *Activitatea literară necunoscută a lui Daniil Andrean Panoneanul, traducătorul* ***Îndreptării legii*** *(Târgovişte, 1652)*, în N. A. Ursu, *Contribuţii la istoria culturii româneşti în secolul al XVII-lea. Studii filologice*, Iaşi, Editura „Cronica", p. 7-133.

[2] Titlul nu conţine accente.

BDD-V3599 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:49 UTC)